

Культура і Побут

М 28

Неділя, 26-го липня 1925 р.

№ 28

Ще про укрмову.

Не вперше на шпальтах «В. і П.» порушувалися питання про те, що проблема відшукування й оформлення шляхів дальшого розвитку літературної укрмови є надто важливою й потребує як найскорішого практичного розв'язання.

Дійсно, так було за революційних умов розвинулася ця сама літературна укрмова і так різко в процесі цього розвитку позначилися дві основні тенденції (ст. Йогансен «Шляхи розвитку сучасної літературної укрмови», «В. і П.», ч. 27), що потреба встановити якусь єдину лінію—чи то погодити обидві ці тенденції, чи то віддати перевагу якійсь одній—є, безумовно, як найактуальніша.

Але за всім цим не доводиться забувати про те, що справа з літературною укрмовою, крім суто наукового боку—як розвиватиметься далі мова—має ще один, не менш важливий момент—а як же ця мова, що так чи інакше розвивається, як вона вживається в широкій масі та розвивається в процесі її поширення, який розгортається в надто специфічних умовах розв'язання національної справи.

Укрмова поволи стає мовою загального вжитку, технічним знаряддям нової пролетарської української культури. І от процес цей в основі своїй, безумовно, органічний, бо ж розраховано його на те, щоби дати злигу передавати культуру масам рідною мовою, до останньої міри ускладняється в своїй першій стадії, в стадії українізації тих, хто має передати масам цю саму культуру.

Отже й доводиться говорити не тільки про ту чи іншу тенденцію розвитку мови, а й про те, як слід планоно організувати просування її в маси, точніше й певніше процес перетворення її на мову культурних мас.

Питання це тим більш актуальне, що ми вже напередодні цілковитої українізації, коли вживається найрішучіших заходів у цій

справі й коли заходи ці можуть і повинні бути найплановіші, найдоцільніші, бо їх можна вже будувати на підставі досить значного попереднього досвіду.

Що ж дав досі цей досвід? Спійняємо, як на найхарактернішому прикладі, на українізації радпарату. Організаційна форма, що її набув процес українізації, майже єдина—це в більшості короткотермінові курси, котрі претендують на максимальний ефект за умовою мінімальної втрати енергії й часу.

На жаль, ця організаційна форма виправдала себе в найменшій мірі і сподіваного ефекту досі не дала.

Чому?—Були тут причини і суто організаційного й іншого, трохи глибшого порядку. За організаційні не будемо зараз говорити. Як же інші?—Надзвичайно цікаве явище мало місце в переважній більшості випадків на таких курсах.

Завдання було досить складне: за короткий час багато де-чого навчити, навчити мови.

Як це зробити? Як сполучити максимум ефекту з мінімумом енергії, часу, коштів і т. д.?

Вихід із цього становища було знайдено дуже простим—коли не можна навчити мови, навчимо граматики. І розпочали працю.

Що ж вийшло? А вийшло щось зовсім пиякове: курси укрмови перетворилися на курси проробки нормативного курсу граматики укрмови.

Коли пересічний собі вчитель у школі вже досить гарно знає, що орфографічну навичку не збудуєш на граматичному підставі, то на курсах укрмови він план праці будував дуже просто—від іменника до вигуків включно. І міг навіть бути в захопленні від якогось надзвичайного правила правопису. Але й правопис підів.

Бо де-небудь на провінції, куди вісті доходить надто пізно, не можна було втекти за зміною його фаз. Виходило що й грама-

тизм якесь не зовсім певний і мова десь поділася. Слухачі розчаровано позіхали й дивилися до горі, чи то в бік дверей.

Як останній штрих, уявімо собі постать самого лектора укрмови, картина праці таких іменниково-прикметникових курсів вимальовується досить ясно й чітко.

Виходило, що хоч енергії й мінімум, за те й ефекту далеко не максимум.

І курси повторювалися, перетворюючись на довготермінові з інтервалами, і лектори мінюлися, і правила правопису мінюлися, але справа крашала надто повазі.

Так склався шлях до літературної укрмови. Нарешті, так сик до цієї літературної мови дійшли. Отут і вийшла найбільша заковина. Бо доходить, власне кажучи, доволі самим. Якби ж гарний не був нормативний курс граматики Снявського, як би гарно лектор його не викладав, усе ж од цього до знання мови ще досить далеко, чого доброго навіть звичайнісного папірця не скомпонуєш.

Ну й пішли компонувати. В кожній установі компонували по своєму, кожне на свій кшталт. І чого тут тільки не робили з цією літературною укрмовою. Певно жадна мова не знала на своїм історичному шляху такого шевування й нівеціння...

Проте пеують її й досі.

Що ж далі?—Справа ясна. Знижуючи питання взагалі про літературну укрмову, слід пам'ятати, що крім потреби перевіритися по лінії правильності чи неправильності тих чи інших шляхів її розвитку, є не менш доконечна потреба перевіритися і по лінії того, правильно чи неправильно організовано процес просування її в культурні маси і що в цьому напрямі слід було б виправити.

Що до наведеного прикладу, то ясно, що за зміну самої організаційної форми короткотермінових курсів говорити тепер не доводиться, тим більше, що остання постановка РНК УСРР у справі українізації передбачає п'ятимісячні курси.

Але не менш ясно, що на підставі здобутого досвіду слід унести цілу низку корек-

тив у саму постановку справи на цих курсах.

Курси мусимо перетворити на курси дійсно літературної укрмови.

Звідси—і кардинальні методичні зміни й перенесення центру ваги з граматики (одної давньої ілюї було лишити тільки орфографічну навичку) власне на мову з усіма її лексичними й фразеологічними відмінностями. Очевидно, керуюча методологічна роль центру повинна тут позначитися як найсильніше.

Не менш важливий і другий момент у роботі курсів—лектор. Слід узагалі зазначити, що справа з підготованістю масового робітника укрмови далеко не на належній височині. Увагу на цьому теж треба б було зафіксувати, особливо в зв'язку з наступною кампанією передпідготовки. Що ж конкретно до кампанії українізації, то тут, очевидно, потрібніться уважніший добір робітників і знову ж таки більше уваги до цієї справи з боку керуючих органів.

Далі—підручник. Не можна не погодитися із думкою тов. Йогансена («Шляхи розвитку...», «В. і П.», ч. 27) про те, що в даний момент як найгостріше почувається потреба в доброму популярному суто практичному підручнику української складші. Курлові «Уваги» в цьому розумінні не задовольняють—замало популярні й містять багато непотрібного в даному разі баласту, решта книжок на ринкові теж мало задовольняє.

А така книжка тим більше потрібна, що вся дальша праця з укрмови повинна вестися в напрямі як раз виправлення мови, в напрямі опанування дійсно літературної укрмови з усією барвою лексики й лексичних та фразеологічних відмінностей.

Отже, слід узяти на облік досвід минулого і до справи організації останніх курсів укрмови підійти особливо уважно, внісши в роботу максимум плановості, методологічного й лінного керування та контролю.

П. ЄГОРОДА.

Художній Інститут перед другим навчальним роком.

(Лист з Києва).

Вища школа образотворчого мистецтва України—Художній Інститут—вступає в 2-й рік свого існування, як єдиний всеукраїнський ВУЗ, утворений з колишнього Українського Архитектурного Інституту та Інституту Пластичного Мистецтва (поперед Українська Академія Мистецтва).

Минулий 1924—25 академічний рік був першим роком, коли Інститут розпочав в нових організаційних формах і нових планах відбудовувати, як краще казати, наповнювати нашу нову вищу мистецьку освіту.

Ми не можемо не торкнутися в двох словах тих умов, в яких працював Інститут протягом минулого року.

Житлові умови жахливі: 2 будинки в різних кварталах міста (Київ), північ зруйновані, малі, тісні—давали не більше 50% потрібної площі, не кажучи про непридатність і непристосованість їх до навчальної роботи взагалі, для потреб Художнього ВУЗу особливо. Ця зовнішня обставина, що є елементарною умовою для навчальної установи, вкорінь підірвала всяку нормальну роботу й розвиток Інституту.

Другий п'якт—недостатнє устаткування. З 116.653 карб. на устаткування 1924—25 навч. році було видано лише під кінець року шість тисяч, які посправили діла не могли.

З будинком справа реально не поспівувала вперед, хоча б здавалось всі дані зараз для цього є в зв'язку особливо з скасуванням гурберії й звільненням помешкань в Києві. Що до устаткування то знов таки реально, з 27.000 карб., що їх НВУ ухвалив асигнувати на цю потребу Інституту, реалізовано лише коло 2—3 тис. карб. Решта на папері й об'цянках.

Серед таких обставин Інститут, треба одверто сказати, свій перший пробний рік провів все таки з немалими досягненнями.

Серед досягнень плану й самої постановки мистецького навчання треба на перше місце поставити скасування традиційних індивідуальних майстерень (майстерня професора та колективний метод і поділ майстерень по дисциплінам і технікам (дисципліна кольору, техніка олій, темпері й т. п.). Далі виділено в окремий курс обов'язковий для всіх факультетів

тегів на І-му й ІІ-му курсах так-звані «формально-технічні» елементи образотворчого майстерства (дисципліни рисунку, кольору, об'єму, простору), що складають основні елементи художнього розвитку й художньої грамоти. Ці дисципліни, як весною виявилось, приблизно в такому ж трактуванні в Московському ВХУТЕМАСі також виділені й дають там підставу для організації так-званого «основного факультету» з 2-річним курсом, що передбачає спеціальним факультетам, як єдина мистецька база.

Поміняючи першу осінню виставку студентських робіт, що власно кажучи, уявляла з себе ретроспективний огляд минулого обох злитих нині Інститутів, треба вказати перш за все на конкурентні роботи над проектом 2-х пам'ятників: Леніну та Шевченкові в Києві по завданню Губвиконкому. В Ленінському проекті Інститут конкурував з відомим Московським скульптором Меркуровим, який в співробітництві з Московським архітектором Осиповим представив модель пам'ятника з роботою площі. Художній інститут подар 8 проектів в моделях і кресленнях. Було організовано прилюдну виставку цих проектів, яку відвідало по-над 6000 чоловік. Анкетне виявлення «голосу народу» дало перевагу одному з проектів Інституту над Меркуровим й то більшості робітничих голосів, тим часом як службовці та інтелігенція давали перевагу проекту Меркурова.

Проекти пам'ятників Шевченкові в кількості 9-ти (теж в різних моделях) були виставлені для прилюдного огляду в роковину смерті поета 11/ІІІ і мали багато відвідувачів.

3-я велика робота зроблена Інститутом для комісії по святкуванню 20-річчя революції 1905 року: це улаштована виставка, присвячена «9-му січня 1905 року»: 4 великих панно (з 9-ти оригінальних картин на теми: предпосилки революції, війна, розстріл) і багатьох монтажів, рисунків, діаграм, то-що.

В конкурсі на проект бюста В. І. Леніна для пам'ятника, що збудували в Києві залізничники 1-го травня н. р. був прийнятий проект Художнього Інституту (студентки-скульптора Писаренко). Пам'ятника поставлено тимчасово в гірці коло вокзалу.

Архитектурний факультет Інституту розгорнув в цьому році чималу практичну й життєву роботу: виконано 27 проектів сільрад по замовленню Київського Губвиконкому, що відпустив 50 тисяч на закладку 8 зразкових сільрад під доглядом авторів студентів. Цим навчався так потрібна «звичка» академічної роботи ВУЗу з життям і вимогами радянської практики.

Нарешті значним досягненням Архитектурного Факультету є одержання в червні місяці групою студентів, що працювали під керівництвом проф. Альошина, одної з премій на великому всеосюзному конкурсі в Москві на проект величезного «Палацу Праці» в Ростові й/Доні, в якому брали участь найвідатливіші архітектурні сили Москви й Ленінграду.

Наступний навчальний рік Інститут зустріне більш зміцненим не тільки ідеологічно й організаційно, але й складом і добром своєї професури. Під кінець біжучого навчального року Інститут зробив генеральний перегляд педагогічного, окремо виділеною комісією по заміщенню катедр за участю професорів (Будівельників, Робітників, Друкарів). В наслідок такої чистки, а також в зв'язку з поширенням та удосконаленням навчальної роботи (перехід на нові методи то-що) виявлено всебічно потреби що до кількості й якості педагогічного персоналу. Наступної цієї роботи оголошено всеосюзний конкурс на заміщення професорських та преподавательських посад. Останній термін конкурсу—1-е вересня. Потрібно багато кваліфікованих сил на всі факультети—архітекти, майяри, керамисти, графіки й т. п. Де-хто з видатних сил Москви та Ленінграду вже дали згоду перейти до Києва, як наприклад відомий художник В. Татлін (на театральну майстерню), пр. ф. Сакулін (планівозна міст), архітект. Буров. Ведуться переговори з художником Шевченком (Москва) і Фальком (Москва), з арх. Білогрудом (Ленінград).

Це буде значним доповненням до научних основних сил Інституту, що уявляють кращі художні сили України, як брати Кричевські В. Г. та Ф. Г., Бойчук М. І., Таран А. І., Крамаренко А. Ю., Меллер В. Г., Бернштейн М. Д.—на малярському факультеті; Сагайдачний С. Я., Кратко Б. М., Енштейн М. І.—на скульптурному факультеті; Альошин П. Ф., Кричевський В. Г., Риков В. Н.—на архітектурному факультеті; Серед А. Ф., Бойчук С. О., Усачов О. І., Плещинський І. М., Бульбашко В. С.—на поліграфічному факультеті.

Перед новим навчальним роком Інститут

знов стоїть в мало вигідному становищі, що до імплементації й прийому студентів. Досвід минулих років показав, що імплементація при відсутності робфаку, при малій кількості й низькому розвитку художніх професій дуже й дуже шкідливо, навіть загрожуюче відбивається на ВУЗі, і рівні його роботи, понижуючи кваліфікацію. Немає вибору й добору, немає з чого й звідки брати потрібний, здібний і підготовлений елемент. Інститутом висунуто низку заходів що до тимчасового й паліативного хоча б забезпечення себе від катастрофи з цього боку. Інститут ще зимою за згодою й санкцією Київського Губпрофесу організував підготовчі вечірні курси для робітників, селян, червоноармійців. Курси платні (на самооплачу) і працюють під безпосереднім доглядом професури Інституту. Ці курси мусять бути тим резервуаром, до якого будуть сходиться здібні, але ще не підготовлені й звідки Інститут зможе брати своє поповнення.

Друга міра що її висунув Інститут, це збільшення командированих, щоб утворити початок конкурсного прийому й добору в такий спосіб пайталановитих і здібних. Досі прийом мав воли мусив бути випадковим й з цілком пониженнями вимогами й опікою. Нормальним буде, коли на 100 місць буде 500, або навіть 1000 кандидатів—буде можливим добір талановитих з талановитих, буде максимально підвищена кваліфікація роботи ВУЗу. Де-який поступ в цьому напрямку зроблено в цьому році збільшенням, навіть подорожжям командировок проти кількості місць шляхом кандидатських командировок.

Все ж таки можна бути певним, що й в цій році не буде задовольняючого й повного прийому: ось через що в середині серпня буде оголошено повторну всеукраїнську розверстку й додаткові командировування. Вимоги, що до вступу мусять також в цьому році значно підвищитися—цього вимагає та ж сама потреба підвищувати кваліфікацію ВУЗу й його мистецької роботи.

Підвищення вступних вимог що до підготовки й талановитості є важливою але не єдиною турботою Інституту. Поруч і в зв'язку з цим стоїть питання пролетаризації. Це питання, від якого залежить ідеологічна витриманість мистецької радянської культури, завоювання робітничо-селянськими масами мистецького фронту й на решті приплив невичерпаних джерел свіжого здоров'я сил, що одне забезпечать буйний розвиток революційного мистецького ренесансу.

Ів. ВРОНА.

Верлібр і його соціальні основи.

Форми літературні мінються в залежності від економічних та соціальних умов людського життя і що складніше життя, то й різноманітніші форми його вияву в літературі.

Коли наш селянський побут віками трімався на трюхпільній обробці, чергуванні робіт повторювався майже з автоматичною точністю: сонце сходить і заходить, селянин оре, скорочить, сіє, косить, коли окремі прийоми в сільському побуті передаються од діда до внука, — то і в поезії, якою виявляє свій духовний лад селянство, повинні панувати більш менш постійні якісні форми.

І коли ми придивимось ближніше, то вони дійсно існують: це в пісні так званий коломийковий розмір, який дозволяє оригінальній й досить різноманітній ритмізації тільки в дрібницях, але, який танцює в чотирьох-стоповому сажинку обрубаному до того ще й дещаливою римою.

На угад розкриваємо пісеньника і масмо:

«Ой поїхав на чужину
Тай там і загинув,
Свою рідну Україну
На віки покинув»

Цей розмір переважний для нашої селянської пісні, той розмір, який довів до великої досконалості Шевченко і повторили та повторили другорядні поети. І зараз не диво що зустріти в перших матеріалах молодих плужан, чи в редакціях цей розмір.

Цей, повторюємо, пояснювався тим соціально-економічним тлом і його малозмішним і замкнутим побуту, звідки виростає коломийка.

Взяти російських сучасних селянських поетів — там навіть найкращі з них, як напр. Клюєв, Орашкін, ба навіть і Єсенін, по вузасидять у старовинних російських піснених розмірах, образах, усталених віками і в зворотах капопіваних найбільш консервативною масою і улюблених нею. Навіть революційні тм російським селянським письменникам не принесла змінених як слід поетичних форм, бо російський селянсько-господарський побут навіть після революції мало змінився. Більша зміна у провадженню господарства, тракторизація, електрофікація, а в зв'язку з великим здвигом народних мас за час війни — біженство, позомені — та громадської війни — знищення інвентаря і знищення в формі колективів нового способу ведення господарства — все це дуже мало позначилося на нашій селянській поезії, яка перейшла полегуду навіть до форм вільного віршу (верлібру) у наших селянських і почала піддаватися впливам поезії міста і його форми. Ця різниця в поетичних формах ро-

сійських селянських письменників і українських особливо яскраво підкреслює факт залежності поетичної формальної будови од стану побутового ґрунту, яку та поезія виявляє. Тут ми маємо на увазі переважно поезію книжну.

Швидкий темп індустріалізації міста в зв'язку з великими технічними відкриттями минулого століття, а значить, і особливо яскрава перемена темпу міського життя, його побуту, зміна внутрішнього ритму того побуту, не так залежного вже од метеорологічних умов (електрика, газ, безперервна праця на великих фабриках), зовні наче хаотична та анархічна робота і рух; але по суті дуже планований і ритмований — ну, хоч би, на велитенському вокзалі — все це викликало в поезії відповідний вияв, як змістом так і формою перозирно зв'язаним поміж собою творчими чинниками. Це викликало появу широкого і закономірного внутрішнього ритму в поезії, який на зовні для тих, хто не зміє бачити і чути, здається ще хаотичним, як рух на велитенському вокзалі та на його лугах, або на заводі (не в деталі якій небудь, а в усій його масі), а для справжнього сучасника є способом ускладнення сприймать організованого суспільного матеріалу.

Цей новий ритм в поезії, який зараз носить назву верлібру, з'явився найраніш в Америці — Уїтмен.

Виходить, що законодавець літературних форм Франція віддала першештво відчувати поетичного разом з індустрією — Америці. Це дуже характерно, бо підірає найяскравіш попередче твердження про появу нової поетичної форми верлібру в зв'язку з індустріалізацією життя і саме там, де воно найбільш яскраво виявлялося — в Америці.

Далі верлібр з'явився в Європі, в першу чергу у Франції, де найхарактернішими його представниками були Артур Рембо, Кап й інші.

Чим більш одетала в індустріальному відношенні країна, тим трудніш і пізніш там виявляється форма поетична верлібру, але вона все ж має яскраву тенденцію появи і перемоги по цілому світі, як форма, що має основу в соціально-економічній структурі сучасного і майбутнього суспільства.

Тому й не дивно, що в Америці, Франції, чи Німеччині верлібр має зараз цілковиту перемогу — всі найкращі представники сучасної поезії, літературні ватажки цих країн — верлібристи: у Франції Гальбо, Мартіне, Дюгамель, Ароко. Ж. Роме, Вільдрак, Гарньє і т. д., які творять поетичні форми на таї так далекому от академічних розмірів французьких, як думка консервативного рапте дале-

ка од дійсного поступу вселюдства; у Німеччині — Бехер, Верфель, Газенклевер і інші, в Америці — тут уже і з «Червоного Шляху», дякуючи І. Кузикові можна поінформуватись. І навики в Болгарії, чи Польщі (кажуть що і в Норвегії та Фінляндії) основні сили поезії топчуться ще на старих поетичних — рубаних віршових розмірах, та й навіть в Росії основна сила поезії, через індустріальну і побутову відсталість її, спірається на точні або трохи розхитані точні розміри. Згадаймо хоча б Маяковського, в основі поезії якого, коли прихилимуться по за його розбивкою, — лежить або пушкінський ямб, або некрасовський народний розмір, правда часто і до першої міри в деталях розхитані. Про це писав і сам В. Брюсов. Але Асєєв, Пастернак, Ахматова, Клюєв, Безименський, Тихонов — цілком сидять ще на темах і варіаціях точних розмірів.

Верлібр іде поруч також з найбільшою революційністю, яка любить і знає значіння індустрії.

Коли порівняти українську сучасну поезію з російською, то в будові верлібру Україна багато далше пішла, ніж Росія і найбільш яскраві представники сучасної української поезії більше розроблюють верлібр, аніж старі косні розміри, як сонет, або октаву. Звідси — з поетичних форм — можна зробити напр. висновок, — виходить що Україна більше індустріалізована, ніж Росія, і після перевірки економічного стану по статистичні цілком справедливо — навіть і що до селянського сучасного побуту. Виходить так, що «скажи мені яка у вас поезія і я скажу оскільки технічно розвинена ваша країна».

Факт зміни після війни й революції нашого села показується і в тому, що не тільки плужане перідо пробують сил у верлібрі, а й у тому, що віком заможований і нашому селі коломийковий розмір вибіло химерне і близьке до верлібру, дольників та зміслового розміру — «яблочко». З України разом з військовими частинами «яблочко» перебралося на північ і на Схід.

Але читати верлібру, крім свідомих авторів його, у нас майже зовсім не вміють і наші музично-драматичні школи, студії та технікуми треба як слід підійти до декламації цієї поетичної форми, яка завоювала весь культурний світ. Про основні закони верлібру і його читання напишу иншим разом.

ВАЛЕРІАН ПОЛИЩУК.

Від ред. Всі категоричні твердження тов. В. Полищука, редакція вважає за дискусійні. Вицає статтю для того щоб почати на сторінках «К. і П.» дискусію в питаннях мистецької форми.

КИРИЛО ЯКУШЕВИЧ.

До жнив.

Ой цвітуть жита цвітуть,
Цвітуть, одцвітають,
В колосочки зерно поспе,
Вони наливаються.

Ех, як виїдем на зорі,
Жати колосисте
Зашумлять тоді гаї,
Ціа на кручу зависли...

А ми жати,
Будем жати.
Колоски в снопи в'язати
До пізньої ночі...

Комсомольці ми села
Колетина ми сім'я
Ленінські ми діти.

Гей ти молодість
Ти наша,
Молодість ти буйна,
Ми на ниві заспіваєм,
Пісню молодую.

В небі синьому чазнами,
Журавлі плескались,
За широкими ланами
Пристанку шукали.

А ми жати
Будем жати,
Колоски в снопи в'язати
До пізньої ночі...

Всебілоруська мистецька виставка.

Інститут білоруської культури уже опублікував у пресі, що 15 жовтня 1925 р. у м. Мінську відкривається 1-а Всебілоруська мистецька виставка з відділами: малювання, графіки, скульптури і мистецьких виробів. Виставка має за мету ознайомити широкі працюючі маси БССР з творчістю митців етнографічної Білорусі а галузі загально-мистецьких досягнень, так і в галузі мистецького виявлення національних особливостей білоруської, єврейської та польської культури, побуту, історії, революційного руху, природи і стилів. Митці, що бажали б узяти участь у виставці повинні надіслати відповідні заяви на Ім'я Виставочного комітету до 1-го вересня а зазначенням кількості експонатів, характеру їх, розміру і т. ін.

Останній термін присилки експонатів — 1-4 жовтня 1925 р. Видатки по пересилці експонатів і їх установці ідуть за кошт Виставочного комітету. Виставочний комітет дає прсто, щоб утворити фонд на придбання найбільш цінних експонатів і праць.

Виставочний комітет міститься в помешканні інституту білоруської культури: Мінськ, Революційна, 21.
9-го липня ц. р. Раднарком БССР асигнував на видатки по виставці 1500 крб. Своєю допомогою дають і інші господарчі органи.
Не вадило б і Радяньській Україні подумати про Всеукр. мистецьку виставку. В. С.

О. СЛІСАРЕНКО.

Смерть генерала Гетераса.

Було як завжди: гулко стрекотав пвіркун у напівтемній кімнаті і блимала підсвічувата лампа, командуючи арміями пелехатих тіннів у кутках. Доц вбивав у шибки холодними нальцями одноманітні барабанні ритми й хтось на лаві під образами завдавав богіві жало мігровими вивістами в тоні «ла».

Коли б полки салдат, якими командував генерал Гетерас йшли б у бій під барабани та музику, певно поразка була б їх дбайливою супроводженню...

Прерій викрилася мокрими ряслами хмар і ніч у цушному чапарелю ворухилася дикими довками, отрутними гадами та ворожими розвідками...

Генерал Гетерас не спав. Він не міг спати у цій тецидній хижці, що не могла захистити од ворожих кулі. Він не міг спочивати, коли навіколо в преріях бродять вороги, вишукуючи його невеличкий знесилений довгими боями та важкими переходами загін.

Генерал знає що чорний Джо не спить та варті, що одчаюга Пруселінг не видасть, але він свідомий тої відповідальності, що покладена на нього за та жменьку хоробрих хлоп'ят з Півночі.

Генерал відкуме плани наступних бій.

Він в думці підраховує сили супротивника.

«Сотня їх припадає на одного нашого, але цих болгуз замало й тисячі на одну руку».

Генерал знає, що не здолати південним богузам його хороброго війська, але разом з тим йому відомо, що завтра ворожа куля проб'є його плече, а коли він з вигуком: «Вперед на гибельтеді!» — кинеться в бій, друга прострелять його шияхетне серце... Знає генерал Гетерас, сидючи в убогій хижці ковбон серед диких прерій, що завтра йому не жити... Перед смертю він підніме свою кепі й його останні слова будуть: «хай живе свобода!»

Чорний Джо та дужий Пруселінг підхоплять його нерухоме тіло й однесуть до хижки ковбон... Там часом його хоробрі воїни змішають ворога з шилом прерій і кози вже нікого буде мішати, узагущують похорог генерала.

«Ог чи підійдуть мене хлопці?» — шепотіла генерала думка, — «ще Хведка — він сильний, а от Шурка завше битий, а теж в чорні Джо претесе...»

Побожовання генерала, що його героїчно тіло не буде кому нести після смерті, мало свої підстави, — довжину його поважного генеральського тіла можна було виміряти метром і того метра саме раз вистачало б йому підперзатись.

— Льолька, ти будеш мені спати, чи ні?

Генерал Гетерас заплонив очі. Ця стара індіанка завше ставить недоречні питання. Він нахмурив свої сині брови, латая на голову кондру й ретельно захропів. Хай індіанка думає що він спить.

Невідомо з якої причини, чи то важкі переходи, чи уперті бої стомили мужнього генерала, але він заснув зовсім не по генеральськи. Так міг спати наприклад, який небудь Льолька, ковалів син з Радгосну, а не генерал, що командує зівничною армією у північ з південними гнобителями чорношкірих негрів.

Чорний Джо та хоробрій Пруселінг за прикладом свого вождя так само спали, зинувши варту. Вони знали що вождь не розстріляє їх, бо хто ж тоді буде нести його тіло на вичистому пехороні? Поработителі чорношкірих негрів могли вільно швидкати по преріях не боячись хоробрих вашигтонців.

Генерал Гетерас спав у позі рантвого засинаної людини. Правцю од лїтя він підніс у тору, а пальцем лівої руки уперто вказував на образи вікіля лунали трелі... Лампа блимала на засмалюваному столі й освітлювала плесооким світлом гарочиний малюнок у розгорнутий книзі. На малюнок американський генерал у кепі, що булз схола на салетовку, перевернуто догори дном, надає з козя. Одна рука його на перев'язі, а в другій він держить свою кепі. Два салдати підхоплюють його. З татапалю, як од запалених кізянів, колюбаля зстає дим, — то стріляє ворог. Ця малюнок піднізало: «Смерть генерала Гетераса».

Таркан зинувши на гоїрній кландюватій бороді героя і задумливо поворушав вусами,

— видимо й він співчував горю вашигтонців.

Лампа заморгала од жалю, з туги закаптіла й погасла.

Чорна ніч прерій остаточно захопила ще освітлений до того кутко. Генерал Гетерас у вісні тримав руками шпалю, що в темряві нагадувала пматок іржавого обруча. Поруч з генералом, укритившись ридиною, рівно дихала індіанка, а бородатий індіанець висистував під божищею бойові мелодії свого племені.

Доц нудьгуючи тарабанів тоненькими пальцями в чорні шибки.

— Ой, гляди, хлопче, прийде батько з роботи все розкажу!

Льолька знав, що до вечора далеко, що батько прийде зморений, сїде вечеряти, а його Льольку посадовить на коліна й скаже матері:

— Ну, давай стара вечеряти!... — І ніяких неприємностей для Льольки од врапіншої балачки з матір'ю не буде.

Конфлікт виник на ґрунті неполаджених матеріальних стосунків. Льолька вимагав, щоб йому дозволили сьогодні надіти нового картуза та дали б авансово копітку в рахунок ярмаркового п'ятака, якого він все одно матиме на зелені свята.

Але і в доволі, і в авасей мати категорично одмовила, натякнувши про лозинку на комині...

От чому в мить заспокоївшись, в старому картузі і з пматком хлїба в руках Льолька, то пак генерал Гетерас, опинився на вулиці, де чорний Джо й хоробрій Пруселінг очікували на свого вождя. Сьогодні наскок на ворога по той бік Місісіпі, яка в пароді зветься Гиндункою, далі операції в сажку багатой ганцїнди й безлічі дрібніших бойових завдань.

Об обіді генерал зі своїм штабом прибув до хижки ковбон, де стара індіанка поставила героям молодшої каші. Генерал сів на покуті під іконами, а з одного й другого боку Джо й Пруселінг. Розмовляти не було кели. Треба швидко їсти, щоб до вечора викупатись разів з десятком у Місісіпі, одлати Жоржика бухгалтерового сина, якому мама заборонила приставати до хороброї ватаги генерала Гетераса. Збідати на ганцїнду старого дола Юхима, подражнити собак у багатого негодянта Чубутченка й загалом наробити гамору, як то й належить хоробрим воїкам. А на завтра... на завтра...

Мати виїшла з хати й грукнула дверима. Ні Джо, ні Пруселінг, ні генерал не помітили як Микола угодинок над їх головами нервово адригнувся, на мить схилився в позі неприємний для старої людини «догори дригом» і стрибнув на висмелену сощем прерій, голую генерала Гетераса...

Кашпа, а надто молоко, воскочили носом і ротом, а «чудотворець» випав з рямців і в снідних ризах хлїбнувся в миску...

— Ой! ой... ой... ой! З болю закричав Льолька. Перелякана мати вбігла в хату й силеснула руками. У мисці плавав Микола «угодинок», подібний до свого прусаса, а Льолька ретелував, розмазуючи кров по білз голові.

— Ой, лишенько!...

Біді Джо й Пруселінг припинили і широкими очима дивилися на Льольку доки мати обмывала голову.

Рана була невелика й мати з полекістю зітхнула, зав'язавши голову синюю білою хусткою. Джо й Пруселінг нарешті осмілилися поворухнутись.

— Що тобі, Льолько, вже не болить? — З ніжністю в голосі спитала індіанка.

— Ні! — сціпнвши зуби промовив генерал, хоч боліло йому дуже.

— Ну то ляж полек, воно швидко загойтєся.

Не очікуючи на відповідь мати поклала сина на ліжко.

— Мамо, дайте нового картуза! — попросив Льолька, використовуючи зручний момент.

— Навіщо він тобі? Спи...

— Дайте, я його хоч в руках подержу!..

В голосі забрелі слюзи.

— Ну не плаз, синку, я зараз дам...

Льолька знає, що мати дасть все чого б не попросив, але він шияхетно обмежився картузом, не згадавши про авансову копітку. Якесь затасана думка непокоїла його, але коли новий картуз опинився в руках генерала, він підвісяв й підняв його в гору, вигукнувши:

— Хай живе свобода!

Побідою потримив на Джо й Пруселінга і вважаючи передсмертний ритуал за виконаний, він ліг і заплонив очі.

— Ну, діти, йдуть собі, — сказала пошепки стара індіанка, — Льолька заснув.

Джо й Пруселінг навшпиньках виїшли з хижки ковбон.

Нагальна справа.

Зі всіх мистецтв—найважливіше для нас кіно. Ленін, Лже... Просто й виразно: «мистецтво» й «найважливіше». І ми виконуємо заповіді Ілліча, постанови партії про кіно, вищий кіно комітет, навіть один раз (дуже скромно) доклад у залі Сельбуда про проблеми сценарної творчості з біленькою дискусією... та й по всьому.

Звичайно... Є в нас Всеукр. Фото-Кіно Упр., є в ньому редактор чи там що. Ну й нехай вони виконують оце: «найважливіше мистецтво і т. д.»—заповіт Ілліча.

А радянське суспільство. А пролетарські мистецькі організації. А як же. На Всеукраїнському З'їзді Гарту провели постанову про масові кіно, працю з конкретним програмом до неї. Постанову й програм передано, як слід—президії... Загубились вони, певне, бо—нехай обізнаність той, хто їх досі бачив або чув... Тай по всьому: наслідків ніякісеньких.

А між тим внутрішня криза й нематеріальна, а ідеологічно-творча в нашому кіновиробництві така гостра й глибока, що навряд чи ми посунемося хоч на один крок до її подолання без найпильнішої уваги до кіно з боку принаймні мистецьких організацій, як не всіх представників радянської культури.

Викласти в цій замітці всі «прокляті питання» кіно-кризи, звичайно, не можна. Хіба що затримати де-які з них.

Отже, по змозі стисло:

Цілий рік редакторат волав—закликав до праці радянських сценаристів, (зосередивши на справі здобуття сценаріїв усі зусилля. Зрозуміло,—це перша справа.

І правду кажучи—відгукнулися. Сценаріїв або краще «сценаріїв» стало поступати втричі більше. Правда—той самий величезний відсоток браку. Зрозуміло: ні одного підручника, ні одного вірця навіть, як ті сценарії пишуться, кожен автор про це волає і про це подумав редакторат: частина його співробітників виготовляла це взимку книжку аж на 12 друкованих аркушів, вищим кіно-комітетом ухвалено, Голозпрофосом, як допоміжний підручник для кіно-технікумів рекомендовано, але ж... ДВУ ніяк не спроможеться її й досі видати.

Та бідні автори й без книжки—підручника так старалися, що ледве витягав редакторат сценарії рецензувати й—бодай браку багато, усе можна вже мріяти про якусь сценарну майстерню на американський кшталт, тобто, про використання сирового матеріалу, щоб так як з окремих епізодів, вдалих місць і з різних «сценаріїв» робити—ліпити пару другу справжніх сценаріїв.

Таким чином, коли сценарну кризу ще не розв'язано, то принаймні якась надія є. Зрозуміла річ: усе ж ця частина кіно-творчості з найбільшій мірі залежить від індивідуальної праці, хисту, старання. Є радянські письменники. Бодай бідні слабенькі, маненькі. Але ж вони стараються.

Проте, зовсім безнадійно стоїть справа в найважливішій частині кіно-творчості, я говорю про той колектив кіно-режисерів, операторів, акторів, художників, лаборантів й т. інш., де «своїх» треба в день із вогнем шукати. І я говорю про фаворців, що без них нам не обійтись, бо коли написати сценарій мавши хист, можна то вже поставити картину, зняти її, виявити плінку, побудувати декорації—тут уже ясно фах, особлива підготовленість... Значить, хоч не хоч, а бери старого сценаріста. І берем. Ще як берем.

Чи робиться щось для підготовки кадрів спеціалістів «своїх хлопців».

А як же ж. Є в нас Всеукраїнський Державний Кіно-Технікум у Одесі.

Так от:

Дивлюсь я ось я на цих своїх майбутніх спеціалістів та й думаю гадаю.

30 міль населення УСРР, здорове, вродливе і це—його фізичний цвіт. Оце найкращі хлопці й дівчата, з найвиразнішими й найяскравішими обличчями (основна вимога екрану).

Та й питаю в одного кандидата в кіно-актори:

— Ви, товаришу, певно на лаборанта чи на оператора вчитеся.

— Ні (весело й бадьоро) Я на екрановому відділі. Добру отмітку за міміку маю...

Не стерпів я:

— Та що з тої отмітки, коли у вас оця отмітка, (на його обличчя) не той... Що із вас за дівча особа, за «герой» буде.

А він упевнено, з жалем до моєї неспівомості:

— Ми без дієвих осіб, без героїв. Ми—масу...

А щоб тоді. Коли ставили «Димовку», просто пішли до спілки «Нархарт» і безробітну масу на знімки взяли. Файшло чудово. І не вчили її перед тим на державний кошт три роки...

Як бачите. Поки що «масу» в державному технікумі до екрану готуємо...

Ось-ось почнуть новий набір до технікуму. Чи не варт було б тим, хто надсилатиме, й тим, хто прийматиме, добре подумати—чи їм на «масу» кандидатів набирати чи на «героїв».

І чи ж не можна було б заздалегідь в робітничих комсомольських клубах складати фото-альбоми вродливих здорових людей, що мають виразну міміку,—навірець альбомів американських кіно-некрутських бюр, що отак свої й «зорі» познаходили. Невже не можна це з кіно-пропагандою, кіно-шефством над селом, кіно-коровством та іншими способами кіно-праці зв'язати, як це все гарненько хоча б на з'їзді Гарту ухвалено. Невже не можна хоч й зараз для наших картин отак кіно-патурчників знаходити, щоб не мати «селян», їх «селянок», «робітників» і з надто виразним тавром «Рабаса». Адже ж робляться американці...

Отак з виконавцями—кіно-акторами. ІА режисера, помірежі, оператори.

Через державний технікум шлях надто довгий. Й досі всевітня кінематографія такого шляху не знала. Режисера з театру, інколи з кіно-письменницьких ког прихилила, оператори з художників фотографів.

Ми ж бо маємо вже театральні організації Березиль, Михайличенків, Франківці, то що. Є там молоді режисери і помірежі. Маємо теж своїх архітектів і художників-декораторів. Знайдуться певно й художники-фотографи й такі, що на інженерів кіно-освітлення можуть вивчитись. Щоб було надіслати їх повчитись за кордон хоча б на кілька місяців, хоча невеличкий гурток найдатливіших.

Та чимало є заходів, що ними зі всіх боків можна ідеологічно творчу кризу в кіно атакувати. Але для цього потрібно організованої суспільної уваги до кіно-справи. Треба новачкові підготовки до Всеукраїнського з'їзду, всіх, хто ідеологічно творчу працю в кіно провадить чи має провадити й ініціативу цього з'їзду належить узяти на себе вкупі з ВУФКУ мистецьких організацій і першій з них—Гарту, що вже на своєму з'їзді цю справу порушила.

Д. БУЗЬКО.

Про де-яких наукових рецензентів.

Не перевелись, на жаль, ще й до тепер наукові рецензенти, (навіть, в поважних виданнях), що своїми ідейними батьками мають блаженної пам'яті Шугльгиних.

Не-що-давно з такою рецензією виступив член редакції журналу «Географический Вестник», що видається географічним інститутом в Ленінграді,—Л. Берг.

У випуску 3—4 тома II «Географ. Вестника» за 1925 рік, цей автор у відділі рефератів та рецензій подає (на стор. 62—63) коротеньку, але дуже забавну рецензію під заголовком «Районирование Украины».

Автор подає дуже коротенький та недбалий огляд змісту трьох праць про районізацію України. Першою (як мусів би зазначити автор) вийшла 1922 р. ґрунтозна праця академіка П. А. Тутковського, далі того ж року невдала брошура Б. Ліжова (див. на неї рецензію К. Дубняка в журналі «Червоний Шлях», 1923 р., ч. 4—5) і, нарешті, видання Укредержлаву.

Про зазначені вище дві праці, що писано їх російською мовою, автор подає прихильну рецензію, а про першу (оригінальну і науково-обґрунтовану) працю, що надруковано її українською мовою, він пише так:

«Наконец, отметим еще одну работу:—П. Тутковский. Природный районизация Украины. Киев, 1922 г., стр. 1—79, 80, с картой в масштабе 150 верст в дюйме. Статья эта написана на так называемом украинском языке, т. е. на наречии, при содействии особого «терминологического бю-

ро» в Киеве, выдумываемом и потому резко отличающегося от того наречия, ким говорят на Украине. В виду этого, статья П. Тутковского осталась рецензенту, свободно понимающему разговорный украинский язык, недоступной. Но из карты явствует, что автор различает на Украине следующие 7 ландшафтов («скрепидов» на том же выдуманом языке): лесовый, задровый, конечно—моренный, моренный, островных гор, толтровый и гранитовый. Многие в этом делении возбуждают недоумение. Каким образом можно говорить о гранитовом ландшафте, когда кристаллические породы в области Днепровского массива обнажаются обычно лишь по долинам рек и на ландшафте страны совсем не сказываются. Почему выделен ландшафт, «островных гор» на западе Волыни, но нет ландшафтов других возвышенностей Южной России, каковы Донецкий край, возвышенности Бердянского-Маринупольского массива, Юдры? Почему в «лесовый ландшафт» пошла вся Бессарабия, Заволжье на широте Царицына, весь Донецкий край? Почему не нанесены лесовые пятна на севере Украины и т. д. Попытка районизации П. Тутковского представляется нам неудачной. Л. Берг».

Україну автор називає подекуди Україною, подекуди «Южною Россією». Відкидаючи літературу українською мовою, автор визнає, що вона то «резко отличается от того наречия, ким говорят на Украине», себ то від «музыкальной мови» (бідний невіглаз не знає,

що літературна паша мова черпає свій матеріал з народніх уст і що цим напрямком керуються і всі наші термінологічні комісії). Інститут Наукової Мови при ВУАН названий (з невідгласності) «Терминологическим Бюро».

Автор сам визнає, що «статья осталась рецензенту недоступной»—і поруч подає про цю неприступну для нього працю свою рецензію. Для автора в цій праці «многое возбуждает подозрение», яким чином автор бере на себе сміливість говорити щось про працю, що для нього «неприступна».

Питання автора про гранітовий краєвид засновано на невідгласності, на незнайомстві його з науковою літературою, в якій навіть, російською мовою надруковано чимало описів аскравого гранітового краєвиду на вододілах (а не по річках долинах).

Автор питає, чому краєвид островних гір описаний тільки в Західній Волині, а не описаний в Донеччині, то що; відповідь простісенська: бо там його немає (а цього бідний автор не знає...).

Про межі розповсюдження лесового краєвиду автор досі не мав уяви й тому вони його здивували. Автор питає про якісь «лесовые пятна на севере Украины»; що це за плями?

Мабуть автор звик робити плями на своїх картах, то й дивується, що їх тут немає. Як що під «пятнами» автор розуміє острови

леса, то знову виявляється його аскрава невідгласність: автор сам зазначив, що карта П. Тутковського має масштаб 150 верст у дюймі, а наші острови леса мають від 3 до 3 верст у прогоні; яким же чином можна зазначити на карті обсяги 1/50—1/300 дюйма в прогоні?

Але у автора рецензії—Л. Берга,—очевидно, була ще й інша причина розлютованія на згадану українську працю акад. П. А. Тутковського. На сторінці 12 своєї праці цей авторитетний вчений побіжно зауважує: «спроби заперечити мою теорію (Вислоух, Берг) були зовсім безпідставні й марні». (Може Л. Берг якось помилово прочитав «вислоух—Берг», але запевняємо, що це була б помилка: надруковано виразно: «Вислоух, Берг»).

Тут пригадується резолюція, що за часів Денікіна поклав Полтавський єпископ Теофан, відомий своїми зв'язками з Распутиним, на рапорті дівочої єпархіальної школи про необхідність купити українських книжок: «Государственный язык, проводимый властью, есть язык русский; нет надобности в покупке книг на местных наречиях».

Як багато спільного між собою мають всі оці напади на українську мову, українську науку.

Органам радянської влади слід звернути увагу на оцих прихоронаних по редакціях працівників Шугльгиних.

К. ДУБНЯК.

Архівна справа на Україні й районування.

Не лише архівним робітникам, але й багатьом стороннім відомо, скільки уваги радянська влада надає архівній справі. Царат не подбав про налагодження архівної справи в країні, не мався на меті зробити наші архівні багатства приступними для використання їх широкими масами з самими різноманітними цілями. Характерно, що крім радянської жодна з влад на Україні не подбала про захист архівів. Лише радянська влада зуміла не тільки законами захистити архівів, дала можливість поповнити архівні збірники, але й змогла виділити до-яку частину з свого (й без того злиденного) бюджету, на підтримку архівів, їхнє упорядкування й концентрацію. Спеціальне Українське Центральне Архівне Управління (при ВУЦВК) віддає зараз архівною справою на Україні. Багато зусиль затратило Управління на будівництво архівних органів, дбало про їхнє правове встановлення. В наслідку всього цього, на останній час ми мали таку систему архівних органів—Укрцентрархів, Губархи й де-не-де Уповноважені Губархи на округи (як от на Полтавщині). Губархи головним своїм завданням поставили—збереження тих архівів, що до них поступили, вишукування архівного матеріалу, що розлізся (з установ, маєтків) за час революції й, по-де-куди, поставка архівів при радянських установах.

Зміни в адміністративному поділі України, ліквідація в зв'язку з НЕП'ом низки установ—сприяли великому зростанню архівосховищ при Губархах. Концентрація архівного матеріалу—завдання, що стояло перед Губархами (а почасти й досі стоїть) переводилося в губерніяльному масштабі (до-революційному й з змінами—революційному). Архіви установ концентрувалися теж при Губархах. Ця робота по де-яких Губархах провадиться й зараз. А між тим плинні проходять районування, що стирає зовсім старе адміністративне обличчя України, заводять низку нових адміністративних центрів. Як же будуть будуватись органи Управління архівною справою на Україні, як будуть з'осереджуватись надалі матеріали в архівах, яка доля готується для архівосховищ старих Губархів?

Де-кільки місяців назад (грудень 1924 року) Укрцентрархів скликав 1-у Всеукраїнську нараду Завгубарх'ами. Ця нарада торкнулася багатьох боків архівної справи на Україні; її наслідки були дуже важливі, не кажучи вже про те, що архівна нарада на Україні це є величезне придбання й доказ уваги культурній справі, що надається з боку радлади.

Ця нарада зачіпала також питання архівної справи в зв'язку з районуванням. Доповідач Т. Тетін (ЗавУЦА) в своїй доповіді дав проєкт будови органів Архуправління та архівосховищ. Замість губархів заводяться округові архуправління. Вони поділяються на Округи двох категорій: першої й другої—до першої-належать бувші Губархи (з архівосховищами), до другої—нові Округуправління. На районах передбачалося заведення інституту райархуповноважених (в залежності від стану місцевого бюджету). Округи обох категорій відрізняються штатами. Приблизно в такий спосіб і провадиться зараз будова архівних органів.

Для наукових студіювань, для здобуття певних справ, що потребують в них так установи, як і окремі особи, необхідно, аби архівні фонди бувших губустанов зосередилися в архівосховищах Округів I-категорії.

Вимога єдності й неподільності архівного фонду говорить за те, що концентрація архівного матеріалу не може припинитися зразу, з переходом на округову систему, округи II-ї категорії й після районування не зможе ще скучувати в своєму архівосховищі всі

архівні матеріали своєї округи, а буде продовжувати де-який матеріал старого губмасштабу пересилати до округу I-ї категорії.

Тут, очевидно, мусить бути тільки якесь погодження (технічний біт), аби тимчасово залишити пережиток концентрації в минулому губмасштабі.

Разом з тим треба передбачати й реконцентрацію—напр., до бувш. Кременчуцьк. Губпрокдому входило багато у-районісходо-мів, заготкоптор. З ліквідацією КремГубПБ архів ГПБ було переслано до Полт. Губарху. При новому районуванні залишення фонду КремГПБ у Полтаві вносило б велику путанину, бо цей архів потрібний і цінний в Кременчуці й з цілів краснавчих, для справок судових та приватних і т. інш. Очевидно, буде потреба в поверненні цього архіву до Кременчука. Також мусять бути повернені до бувш. губерніяльних міст в теперішніх губерніях всі архівні фонди, що їх вивезли в зв'язку з минулими змінами в адміністративних поділах.

З ліквідацією Губустанов та їхніх периферійних органів, їх архіви мусять концентруватись в окрархах I-ї категорії, як бувш. губцентрах. Ці ж окрархи I-ї категорії, мусять подбати про збирання лишків бувших повітових архівів до-революційних та революційних, відповідно до старих губерських фондів.

Тоді, коли раніше, до-революційне районування виходило з мотивів фіскального характеру, сучасне виходить і диктується умовами економічними в першу чергу. Далішнє переносить центр ваги на край—звідки слава будучина краснавства: в ній архіви відіграють видатну роль, як джерельний матеріал до виявлення всіх краєвих багатств. Там більш уважний слід піти до архівної справи в цей час. На нашу думку треба далішнє розміщення архівних багатств повести в таких двох напрямках:

1) Архіви, що були вивезені в революційні роки, коли провадилася концентрація архівів у губмістах, треба повернути назад до міст, звідки їх було вивезено (їхні окрентрі). При будівництві місцевого бюджету на 25—26 бюджет. рік слід ввести до кошторису витрати на належну організацію архівної справи в округах: влаштування помешкань, утримання штату, концентрація архівів.

2) Архівні фонди старого й нового губмасштабу (крім революційних губсередків), включаючи сюди й сучасні ліквідаційні губоргани, необхідно залишати в окрархах I-ї категорії, де вже є оборудоване архівосховище—в старому губмісті, що було постійно центром губернії, як краю. Це полегчить для майбутніх і сучасних дослідників роботу, бо можна буде заранім знати де зібраний архівний матеріал з часів до останнього районування. Зараз, поки немає спеціального архівного органу, нікому невідомо, що ховають в собі наші архівні багатства.

Укрцентрархіву слід потурбуватися про складання належного покажчика архівних фондів України, бажано з хоча-би невеличким сумарним описом кожного фонду.

Архіви відчинені, вони чекають дослідників, але для того, аби можна було їх максимально використувати, треба подбати про впорядкування архівної справи в позих умовах—після районування. Робітничо-селянська влада разом з інш. галузями радянського будівництва пам'ятає також і про архівну справу.

У нас архіви мають бути не «архівами», куди «здається» щось відживше господарства Республіки; за допомогою цих лабораторій ми досягнемо вищою культурного рівня.

Більше уваги до архівної справи в цей відповідальний час, коли буде вирішуватись майбутнє архівних багатств України.

Ант. КОЗАЧЕНКО.

Нові видання.

О. Ізюмов. Граматика й правопис української мови (конспект лекцій). Видання друге перероблене. Київ 1925 р.
Досі мали ми один подібний конспект це — «Українська мова» М. Сулими, що її здається, так і не було зрештовано. З конспекту М. Сулими мимо побачають помилки, гарна була підручна книжка справді конспективного характеру. О. Ізюмова то вже, власне, граматика. Тексту 48 стор. разом із складною. Складено її на підставі головне більших граматик. Проф. Снявського і в цілому маємо годящий конспект. Та треба зазначити, що помилок у ній рясенію.

Оминаючи коректурні помилки, що їх, як на граматик, забагато, перейдемо до помилок авторських не можна, певна річ, вимагати від такого конспекту великої точності в означеннях, примірях, фонетичних, але, скажемо, писати, що «ж т дз»... вимовляємо як один глухий звук це піби-то вже западло. Разом що «дз і дж» не «один звук» а все таки два — це аффрикати д+ж, д+з і треба було написати, що вони вимовляються цілком злитно, хоч ми й маємо в кожному з них два артикуляційні моменти (прорива+свірант). Та це ще нічого. Погано те, що «дз» і «дж» — глухий (!) звук. Це груба, скандальна помилка (стор. 4).

Знову те, що написано про вимову «в» (за браком місця не розводимося докладніше) — просто не точно, а те, що «г, к, х» — гортанні (!) зовсім уже не гаразд. «Г» правда «гортанне», а «к», «х» — заднебні! (стор. 5).

Навпаки в справі «вставних о, е» автор завелику виває «науковість» падоючи приклад «вуголь» коли ж у нормативній граматиці треба привчати до форми «вугіль». Форма «гуляєм» не «милословна», а нелітературна (стор. 11). У морфології немає, ясна річ, наголосів на флексіях, хоч сто крат говорилось, що це річ доконче потрібна.

Примітка VIII каже, що (в сл. середнього роду) «гортанні» н, х, перед і у місц. відмінку переходять у зубні ц, с. в вуглі, в вуглі... (стор. 23). А як же «серпенько», «ліжко»? У конюгації читаємо: до третьої відміни дієслів належать слова: бути, яти, їсти, дати.

«Яти» тут тепер знову ж ні до чого. Воно відмінюється стеменинсько як «нести». До слова треба б писати «яняти». А слова «розповіді» не подано тут, хоч воно має форми: розповідь, розповіди, розповіді і т. д. — то-б то і історично і фактично належить до цієї відміни.

У складі читаємо (стор. 47):

«Додаток у знахідному відмінку живаємо; ... 3) з часткою що, напр.: «що-тижня», «що-року».

По-перше формула для учня незрозуміла; по-друге хіба «тижня, дня року» знахідні відмінки?? Навіщо то це родові відмінки!

(Стор. 48) і остання.

«Часто у стягнених реченнях присудок стоїть в однині й погоджується з підметом, що стоїть ближче до нього, напр. «Прийшов учора Семен і Ганна», «Прийшла вчора Ганна й Семен».

Не зашкодило б навести тексти, де трапляються такі звороти. По українськи буде: «Прийшли вчора Ганна й Семен». Мало того навпаки, буває, що при розв'язковій Sing. стоїть дієслово Plur., коли це дозволяє зміст речення.

Наприклад: «Сила народу пішла».

В цілому конспект Ізюмова робить враження роботи учителя-практика. Як сказано конспект годящий, короткий, стислий, без зайвих вигадок, і буде корисною книжкою, коли автор, ознайомившись глибоко з добрими підручниками, виправить усі зазначені (й чималенько інших, за браком місця не вказаних) хиб.

М. ЮГАНСЕН.

Г. Коцоба. Біля гудків. Оповідання. Бібліотека худ. літератури. ДВУ, 1925 р.

Г. Епік. Ленінським шляхом. Оповідання. Бібл. комсомольця. «Червоний Шлях», 1925 р.

«Біля гудків» — велике й не характерне для творчості Г. Коцоби оповідання. Про нього можна говорити лише, як про один з прийомів писання, що ним користується автор.

Завжди спокійний і обережний у зарисовках, Г. Коцоба в цьому досить спокійному по темі оповіданні виявляє де-яку стилізаційну нервовість. Частіше трапляються описові повторення, іноді обриває дію, не договорию.

Це, звичайно, не патрив, не борсання на всі боки, а гарний прийом. Показати сірі будні патентованого міщанина, показати трагічно надломленої міщанської думи — завдання дуже тяжке. Дійде або тенденційний шарж, що спускається до зайвої манірності, або ще гірше — сентиментальний некролог «людський шляхетності», що вимрає на власному мундирі. Щоб цього не трапилось, треба було мати засоби, треба було добре знати фарби й

показати цю швидко руїну старих традицій, повільне вмирання замерзалих від революції Федорів, Івановичів. Любова — художник. Його нещадна простота й якась особлива — Дикенсовська ширість, роблять типів живими і яскравими.

— Холодно, Катя — задушевеним тоном борючись. — Морозить мене... А він каже: ам-рати, мабуть, пора...

Це Пічугін так...

... Холодно мені, холодно...

Що ж до оповідання Г. Епіка «Ленінським шляхом», то тут, звичайно, справа значно слабша. Річ не витримана й не граматна. Безумовно, автор має письменницьке око. Йому не можна відмовити у вмінні вчасно підняти, вчасно помітити, але, на жаль, «око» часто буває зовсім зайвим і, навіть, іноді заважає йому. Це буває якраз тоді, коли авторів нічим зображувати того, що бачить «око».

Юнак, виведений Епіком в оповіданні «Ленінським шляхом» дуже романтичний і дуже письменний для сільського наймита підлітка. Якесь недовір'я до можливості існування таких людей мимоволі зароджується, коли читаєш цю книжку. А це свідчить про те, що матеріал досить погано кепсько. Г. Епіку треба вчитися елементарної письменницької грамоти.

Б. М.

ЕГОРОВА О. А. Що треба знати селянинові про землевпорядження X. 1925 р. 72 стор. ціна 25 коп. Видавництво Наркомзема «Радянський Селянин».

Слід визнати відвагою думку Видавництва «Радянський Селянин» на самому початку своєї діяльності видати популярну книжку в такій важкій справі, як землевпорядження.

Книжка тов. Егорова і змістом і мовою цілком зрозуміла для селянина середньої грамотності. Її розбито на 10 розділів. В перших трьох розділах даються в'язування про земельний кодекс УСРР, про земельне товариство, про форми порядку землекористування. Власне землевпорядженню присвячені розділи 4—8. В них визначення розміру земель, що односяться учасникам землевпорядження, про заміну одних земель другими, про розділку земель, про витрати, про видачу документів про землевпорядний кредит, про реєстрацію.

В 9 розділі викладено впорядкування та діяльність земесудомісії а в 10 говориться про переселення.

Кращою розумінню книжки дуже допомагають малюнки, що наче зображують хити землекористування та способи уступлення їх за допомогою землевпорядження.

Не дивлячись на деякі дрібні хибі книжки тов. Егорова може бути з користю прочитана селянином і допоможе йому розібратись у справі землевпорядження.

Г. А.

В. СТЕБЛИК. Воронячі дні. Оповідання ДВУ 1925 р., 40 стор., ц. 22 коп.

Що примітивніші та безграмотніші літературні твори, то більше ліплять на них різних етикеток, і то одвертіші написи на обертках про призначення їх.

Рецензована книга В. Стеблика, видана в серії «Селянська бібліотека», є кращим показником цього. Між іншим, вона також не поганий показник і того, що жодні етикетки та написи не допомагають поганим творам. Безумовно звичайний селянський читач, не стежить за великим зниженням стилів, чи за будь-якими витонченими сюжетними варіаціями, але він чудово знає, що під час голоду, під час невільного прагнення думки про хліб, — анекдот — погані рятівник ставовища.

А ось у Стеблика, чи то по його найвишости, чи то в навії на найвишости читача, в оповіданні «Воронячі дні» досить широко вжито цього з дозволу сказати «прийому».

При чому на згаданому «психологічному звороті» «анекдотний прийом» дуже щедро повторюється.

Після першого зриву йде м'який. І коли ви добираетесь до кінця, перед цим добренько напружившись та наслуховавшись резонерства охриплых «героїв», ви переконались в марності подорожі. Це в усіх трьох оповіданнях вишитої в книжці.

Між іншим, оповідання «Боже діло» до такої міри безпомічне, що виключається всяка можливість говорити про нього.

Говорити про «Боже діло» однаково, що говорити про констатцію повітря.

«Неопісаний листок» (оповідання) почато паче зі спокійної передачі та чітких замалювань — і раптом під кінець замість наростання дії — помітна товчтя на місці, а потім катастрофічне зниження і... оповідання кінчається майже не ваговим «єврейським» анекдотом.

Узагалі, доводиться ще раз сказати, що жодні гарні написи, як «Бібліотека Селянина», не допоможуть поганим творам.

Мих. Бондаренко.

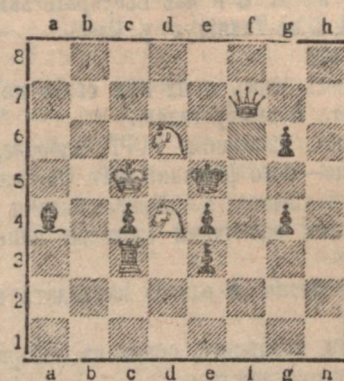
Шахи й шашки.

За редакцією І. Л. Янушпольського.

ч. 26, 26 липня 1925 року.

Умовні значки фігур: Кр—король, Ф—ферзь, Т—тура, С—слон, О—офіцер, К—кінь, П—пішак.

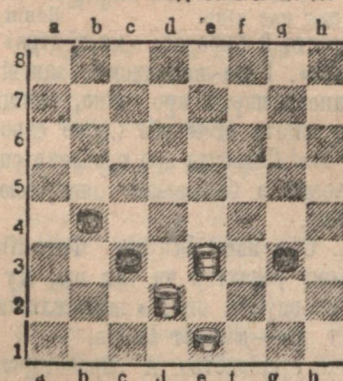
Завдання ч. 26. Ф. Палітш.

Білі—Кр е5, Ф f7, К d4, d6 (4)
Чорні—Кр е5, Т с3, С а4 п. с4, d3, d4, g4 g5 . (8)

Мат за два ходи.

Етюд ч. 24. А. А. Савельова.

Білі—Д d2, е3 ш, е1 (3)
Чорні—ш. b4, с3, g3 (3)

Білі виграють.

Партія ч. 25. Гра 4-х коней.

Відграно в міжнародному турнірі в Вісбадені 1925 р.

Білі—Р. Шпільман.

Чорні—Г. Шорнес.

1. e2—e4	e7—e5	20. С d3 : f5	h7—h6
2. К g1—f3	К b9—c6	21. Кр g1—h2	К d8—b7
3. К b1—c3	К g8—f6	22. Т e1—g1	Т f8—h8
4. С f1—b5	С f8—b4	23. Т a1—c1	К b7—c5
5. О О	О О	24. f2—f4	Т a8—g8
6. d2—d3	d7—d6	25. f4 : e5	f6 : e5
7. С c1—g5	С b4 : c3	26. g4—g5	h6—h5
8. b2 : c3	Ф c8—e7	27. Т e1—f1	Ф e7—e7
9. Т f1—e1	К c6—d8	28. h3—h4	Кр g7—f8
10. d3—d4	С c8—g4	29. С f5—h3	Кр f8—e8
11. h2—h3	С g4—h5	30. Ф d2—e2	Кр e8—d8
12. g2—g4	С h5—g6	31. Т f1—f6	Т g8—g6
13. d4—g4	С e7—e6	32. Т g1—f1	Т g6 : f6
14. С d5—d3	с6. d5	33. Т f1 : f6	e5—e4
15. e4 : d5	Ф e7—e7	34. Ф e2—e3	К c5—d7
16. С g : f5	g7 : f6	35. С h : d7	Кр d8 : d7
17. Ф d1—d3	Кр g3—g4	36. Ф c3—f4	Кр d7—c8
18. К f3—h4	h7—b7	37. Т f6 : f7	Ф e7—e8
19. К h4—f5	С g6 : f5	38. g5—g6	Чорні з'ялися.

1. Тут грають також 10... К d8—e6; 11. С g1—c1 c7—c6; 12. С b5—f1 f3—d8.
2. Хіп дуже енергійний, але трохи ризикований.
3. Білі мають сильну атаку на короля чорних, але чорні мають відкриті лінії С, де вони хочуть осісти конем.

4. Чорним слід було грати 22... Л a8—c8, 23. С c8 : Л c8 : і чорні виграють пішака e3 за який.

5. Після 36...e3 37. Л e8 Л e7 : 38. Л e7 : Ф f1 білі віддають ферзя за туру і виграють. Цікава партія.

ХРОНІКА: 17 липня т. Григоренко грав у Центральному шаховому Гуртку (Кацарська 9)

4 партії не дивлячись на шахівницю з наслідком : +1—1=2.

18 липня І. Янушпольський грав одночасово 12 партій у Будинкові Освіт (Сердюковський проулок); 10 виграє і 2 нічиї.

18 липня у Бреславі (Німеччина) почався міжнародний шаховий турнір, влаштовуваний через кожні 2 роки німецьким шаховим союзом.

Наука й техніка.

ПРОМІННА ЖИТТЯ.

Московський професор А. Г. Гурвіч, працюючи над розв'язанням питання, які причини примушують клітинки живого організму поділятися й розмножуватися, прийшов до надзвичайно цікавого відкриття. Своїми дослідженнями йому пощастило довести, що причиною цього біологічного явища є особливе, невидиме для звичайного ока, проміння, що походить від живих тканин. До цього часу це проміння не було відоме фізикам, але воно, за дослідженнями проф. Гурвіча, має всі властивості проміння. Так, воно може відбиватися від скла, одні річовини вбирають його в себе інші — пропускають; воно вільно проходить через шари води та повітря. Спроби точніш визначити характер цього загадкового проміння поки-що не дали наслідків. Гадають лише, що довжиною своєї хвилі воно лежить між невидимим ультрафіолетовим промінням спектра та рентгеновським промінням. На фотографічну пластинку воно не впливає.

Далі вдалося довести що це проміння походить від якихсь хемічних річовин, що виробляються в організмі. З огляду на те, що це проміння дає стимул до життя клітинкам

живого організму, проф. П. Шмідт цілком правильно називає його «проміння життя» і зазначає, що це відкриття дає ключ до розуміння багатьох біологічних процесів і стверджує правильність матеріалістичного погляду на суть життя.

НОВИЙ ВІНАХІД В ДРУКАРСЬКІЙ СПРАВИ.

Недавно в Твері оборуудовано першу зразкову газетну друкарню, що є справжнім прообразом поліграфічної будучини. Усім відомі важкі умови праці складачів, що змушені багато годин простоювати біля наборних кас, отруюючи пиліною свої легені. Новий набірний реал, винайдений недавно і заведений у тверській друкарні, усуває всі шкідливості роботи друкарів, зберігає їхнє здоров'я й силу, не примушуючи їх цілими годинами стояти. Складачі сидять, маючи перед собою всі потрібні шрифти.

Велике значіння має особлива конструкція цього реалу, що зовсім не дає оліяного пилу. Наборна каса має сістаче металеве дно, що через нього оліяний пил, не розпорошуючись по помешканню, збирається в особливому резервуарі під касою і систематично знищується.

Книжки надіслані до редакції на рецензію.

КНИГОСПІЛКА.

А. Ульянова. Дитинство та шкільні роки Леніна. 1925 р. Ц. 10 к.

Е. Кайрінг. Ленін і Селянство. 1925 р. Ц. 40 к.

А. М. Гречка. Кооперация за границей и в нас. 1925 р. Ц. 25 к.

Г. І. Петровський. Завдання селянської кооперации. 1925 р. Ц. 5 к.

Е. Д. Маркевич. Земельно-судові справи. 1925 р. Ц. 15 к.

Про кооперацию. Постанови XIV Всесоюз. конфер. РКП(б) з травня 1925 р. Ц. 8 к.

Ол. Шадилов. Як організувати польове господарство. 1925 р. Ц. 16 к.

Павло Долина. Царі. Сценарій на 2 дії. 1925 р. Ц. 20 к.

Германія Вур Мюлен. Раб. казки. 1925 р. Ц. 35 к.

Ц. О. ЦК КП(б)У. Итоги и перспективы работы среди женщин на Украине. 1925 р. Ц. 40 к.

Ю. Есба. Що має знати кожен селянин про єдиний с.-г. податок на 25—26 р. 1925 р. Ц. 25 к.

Б. Манжос. У хвилях минулого. 1925 р. Ц. 70 к.

М. С. Болобанов. Хвороби овочевих дерев. 1925 р. Ц. 15 к.

ДЕРЖВИДАВ.

С. С. Черніков. К вопросу о научной. Орган. труда в горной промышленности. 1925 р. Ц. 50 к.

Червоні зорі. Рік 4-й, триместр 1-й. 1926 р. Ц. 55 к.

Г. Л. Зпштейн. Лінійні передачі електрич. енергії перемен. токами, ч. I. Теорія і расчет 1925 р. Ц. з р. 60 к.

Главполитпросвет УССР. Клубная работа. Материали для переподготовки клуб. работ. 1925 р. Ц. 1 крб.

ВИДАВНИЦА ХРОНІКА.

ДЕРЖВИДАВ.

В близьких 2—3 місяці накладом Держвидав України вийдуть в світ такі книжки: Худож.-Переможці степу (оповідання). Головки. —В червоних шумах. (Піеса, 2-е видання). Остап Вишня.—Вій. Громів.—С. 15. Панч.—Минашч корні. Панч.—Солом'яний дим. Копюбинський.—Твори, т. 5. Антоненко-Давидович.—Запорошені сідусти. Фелікс Гра.—Червоні в півдні. Усенко.—КСМ. (Поезія). Осмачка.—Скільки вогні. (Поезія). Сосюра.—Сігги. Яблуценко.—Галичина. Фальківський.—Чабан. Голота.—Степи заводів. Коряк.—Організація жовтої літератури. Долешко.—Критичні етюди. Якубський.—Антологія російської поезії.

КНИГОСПІЛКА.

В найближчому часі мають вийти з красеного письменства: Яків Качура.—Неп. (Збірка оповідань), на 3 арк. О. Сікаренко.—Планетарій. (Збірка оповідань на 4 арк.). М. Вайан.—17-й патруль. (Збірка поезій). О. Копиленко.—Весела історія збірки оповідань П. Панч.—Калюжа Збірка оповідань. М. Югансен.—17 хвилин. збірка оповідань. В. Сосюра.—Вибрані поезії. Г. Шкуріуп. Пригоди малихиста Хорна. Іванов.—Навіоло праці. Вразливий.—Земля. Шкуріуп.—Жарни слів. (Поезія). Семенко.—Степ. Поема.